

Werfel va escriure la novel·la entre el juliol del 1932 i el març del 1933, en aquells temps foscos en què les costures de la civilització europea es desfilaven per tot arreu

L'autor Franz Werfel va néixer a Praga el 1890 i va morir a Beverly Hills el 1945
ARXIU

tat dels seus pares i avis el faran artífex i líder de la resistència al Musa Dagh.

A través de l'actitud europea de Bagradian confrontada a la dels seus compatriotes, Werfel ens fa veure les coses essencials tant de la cultura europea com de l'oriental, i ens ensenya el caràcter del poble armeni: apassionat, amb una cultura popular mil·lenària, de belles tonades, púdica, conreada per homes de grans ulls ametllats. La relació entre els tres membres de la família Bagradian anirà canviant, intensificant-se, fins i tot en la llengua, pare i fill abandonaran el francès de la mare per parlar-se en armeni, i el lligam cada cop serà més estret: "Juliette sabia que entre Gabriel i el seu fill hi havia un tipus de relació tan profunda com tímida, cosa que li resultava sorprenent. Stephan, que en general era sorollós i apassionat, davant de Gabriel es quedava silenciós, mentre que Gabriel mantenia davant de Stephan una actitud estranyament reservada, seriosa i taciturna. Tots els anys que havien passat a Europa devien haver atenuat l'ànima asiàtica dels dos Bagradian, però no l'havien sufocat del tot." La tragèdia que aniran vivint els lligarà al destí armeni molt més del que mai haurien desitjat.

La majestuositat de la muntanya

El poble on viuen és al peu de la muntanya de Moisès. Quan comencen les primeres deportacions, Bagradian es mira la muntanya salvatge i virginal de la infantesa com la fortalesa inexpugnable que és. Aquella terra natal, apamada, coneguda alzina a alzina, roca a roca, gorja a gorja, és un refugi ideal: "El Musa Dagh continuava tan tranquil com sempre. Cap indicatiu dels tràgics esdeveniments que es produïen no penetrava en aquella vall. La pàtria, que de vegades encara considerava una llegenda infantil mig oblidada, retenia Gabriel amb una força irresistible." La muntanya, plena de fonts i llocs amagats, els protegirà. Certament, el cel, el mar, les roques, el foc, totes les forces de la naturalesa prendran partit pels armenis, com si fos la Troia homèrica. Els cinc mil armenis van resistir en el Musa Dagh cinquanta-tres dies. Werfel els arrodoneix a quaranta, com diu el títol de la novel·la, emulant així els quaranta dies que va durar el diluvi universal, com si el Musa Dagh hagués estat l'arca de Noè.

Un punt àlgid de la novel·la és la trobada entre l'alemany Johannes Lepsius, un missioner protestant que vol intercedir a favor del poble armeni, i el ministre turc de la guerra Enver Pasha. La impotència i desolació de l'alemany és esfereïdora, i fa veure la lluita entre l'humanisme i la barbàrie. El govern turc anomenarà el genocidi "la qüestió armènia", com més tard el Tercer Reich anomenarà el seu "la qüestió jueva". Es tracta en tots els casos d'*enemics* a l'interior d'un estat, minories que queden desprotegides, devorades pel poder

absolut del Leivatan, que lluiten en nom de la dignitat, sabent que el combat està perdut. És la gran dificultat de pertànyer a un poble perseguit. A la novel·la, el metge diu: "Abans mésbatussava sovint amb Déu perquè es pot ser rus, turc o hotentot, però no és possible ser armeni. Ser armeni és impossible..."

No acaba de sorprendre del tot que l'obra més coneguda sobre el genocidi armeni sigui escrita per un jueu centreeuropeu el 1933, el mateix any que Hitler ascendia al poder, i que fos llegida pels jueus del gueto de Varsòvia durant el seu captiveri. Ossip Mandelstam i Vasili Grossman també en parlaran, i a casa nostra Maria Àngels Anglada narra l'exili d'una mare i un fill armenis a *El quadern d'Aram*. Malgrat aquests i alguns altres textos, no és un tema gaire tractat literàriament. Per això, encara és més de celebrar l'edició catalana d'aquesta novel·la, perquè una cultura també es mesura per empreses ambicioses com la traducció d'aquesta obra. És una manera de lluitar contra el que Charles Aznavour, el cantant francès d'origen armeni, en la cançó que dedica als seus avantpassats denuncia: "*Ils sont tombés pudiquement sans bruit, par milliers, par millions, sans que le monde bouge.*"

Recrea l'ànima d'un poble perseguit

Hi ha una qüestió de fons que surt a la novel·la. Per què ens volen massacrar? No és només ser cristians enmig de musulmans o que vulguin aliar-se amb els russos. Els turcs acusen els armenis de ser arrogants. Els fills d'Armènia estimen la cultura i el progrés. Al Musa Dagh s'enduen el material didàctic perquè els nens continuïn aprenent. Bagradian mateix dirà: "Nosaltres els armenis sempre presumim de superioritat intel·lectual; per això hem exasperat tant els nostres enemics." És un poble de copistes i de grans biblioteques. Kapucinski explica molt bé la supervivència que representa la cultura per ells: "La consciència armènia sempre ha estat acompanyada per l'amenaça de l'aniquilació. I per això la necessitat imperiosa de sobreviure, la necessitat de salvar el món propi. Com que no el poden salvar amb l'espasa, si més no que sobrevisqui en la memòria. S'enfonsarà el vaixell, però que quedi el diari del capità." I aquesta novel·la magnífica de Werfel potser és un fragment més d'aquest diari, l'autor txec ens regala una pàgina més de la història d'un poble digne i amb voluntat de sobreviure. Com el nostre. *

deportacions, diu: "La seva misèria real no era ni la meitat d'intensa que la sensació de profund anorreament nascuda d'una experiència d'horror hereditari i que es remuntava als temps remots en què el seu poble havia hagut de lluitar per tenir dret a una existència sedentària i segura."

Camí de puresa

El protagonista, Gabriel Bagradian, inspirat en l'històric Moses Der Kalousdian, és un armeni de bona família format a Europa. A causa de la Gran Guerra, torna a la seva terra natal, amb la seva dona francesa i el seu fill. Davant la tragèdia que es va covant, pateix una transformació espiritual que el despulla de les capes d'intel·lectualitat i de cultura apreses, de caràcter més abstracte, per arribar a una purificació d'ell mateix, del seu lligam íntim i carnal amb el destí del seu poble. El coratge here-